

Ännu en massgrav i Uppsala

BENT SYSE

Långfredagsslaget

Sommaren 2001 påträffades resterna efter en massgrav i Uppsala, närmare bestämt vid Slottsbacken nedanför Slottet. Massgraven hör samman med det slag som stod mellan danska och svenska trupper den 6 april 1520. Sammandrabbningen går under benämningen Långfredagsslaget och har visat sig vara en blodig historia som krävde stora förluster.¹

Slaget finns omnämnt i de äldre historieböckerna men är till stor del bortglömt i senare verk. Kanske på grund av dåligt källmaterial men också för att det hamnat i skuggan av Stockholms blodbad, en händelse i november samma år. Stockholms blodbad har gått till historien som en av de värsta massakrerna under 1500-talet, trots att Långfredagsslaget var betydligt blodigare och krävde större förluster.

Långfredagsslaget och det mer omtalade Stockholms blodbad kom att utgöra kulmen på en rad stridigheter mellan danskar och svenskar från 1400-talets slut till 1500-talets första årtionden. Efter att riksföreståndaren Sten Sture d.y. sårades och senare avled

efter slaget vid Bogesund i januari 1520, slöts ett stilleståndsavtal mellan de danska befälhavarna och det svenska rådet. I detta avtal, den s.k. Uppsala dagtingan hyllades den danske kungen Kristian II som Sveriges kung mot att allmän amnesti beviljades för Sten Stures anhängare. I väntan på order att inta Stockholm förlades de danska trupperna i Uppsala. I början av april ryckte resterna av den svenska styrkan mot Uppsala och på vägen anslöt uppbåd från Dalarna och Västmanland samt en trupp från Stockholm. Den stora sammandrabbningen mellan dessa trupper kom att ske långfredagen den 6 april 1520.

Vid den mindre arkeologiska undersökning som kom att utföras i Slottsbacken 2001 framkom omrörda skelettdelar med spår efter stridsskador. Skelettmaterialet var omfattande med 64 kranier och sett till den mindre undersökningsytan kan man dra slutsatsen att det finns lämningar efter tusentals individer begravda i Slottsbacken.

En av källorna till det historiska förloppet i samband med Långfredagsslaget är Olaus Petri (1493–1552). Han var samtida

Fig. 1. Massgraven med alla skelett liggandes i en nedkastad röra. Foto mot öster K. A. Gustavsson 1925.

med händelserna och skrev på beställning från Gustav Vasa ett historieverk, *En Swensk cröneka*.³ I denna beskriver han händelser kring detta slag och där kan man läsa en kort notering om att vad som hände efter slaget:

*Ty bleffuo the och til noghor hundrat kringhwerffde aff fienderna, och somblighe bliffuo slagne, somblighe bliffuo brende vti en tegel ladhu, och en part komo i åna.*³

Det är den sista noteringen som är intressant för kommande redogörelse. En del kom i ån och kan med andra ord ligga begravda på annan plats.

Ett nygammalt fynd

År 2006 fick undertecknad möjlighet att ta del av tio svartvita fotografier som påträffades i Museum Gustavianums föremålsmagasin (fig. 1). Några av fotona visar ett

Skelettfynden vid kajan i Uppsala.

Minnen från befrielsekriget 1520?

De under grävningar för de nya kloakledningarna mitt för gasvärkets norra ände på en meters djup påträffade skelettdelarna äro alltjämt föremål för undersökning. Möjligheten av att man här skulle ha att göra med människor, som drunknat i ån för åtskilliga hundra år sedan har genom omfattningen av fyndet visat sig otänkbar. Det rör sig antagligen om flera tiotal skelett. Allt är ännu inte utgrävt och undersökningarnas avslutande torde komma att ta åtskillig tid i anspråk. Fyndet erinrar om Valdemarsgraven i Visby och det förefaller som om man här skulle ha en dylik massgrav som står i samband med de strider, som i senare delen av medeltiden utkämpades vid Uppsala. En möjlighet förefinnes — givetvis rör det sig dock endast om en hypotes — att man här träffat på de i en massgrav nedvräta kvarlevorna av en hop bönder, utan anförare, som ärkebiskop Gustaf Trolle 1520 under befrielsekriget lät överfalla och nedbugga.

Fig. 2. Tidningsartikel om de påträffade skelettfynden vid Uppsala hamn publicerad 29 maj 1925. Ur Uppsala Nya Tidnings arkiv.

större antal skelett liggande på en plats i Uppsala, de övriga visar detaljer av ett eller flera kranier. Redan då framkom tanken att detta fynd av en massgrav kunde höra samman med Långfredagslaget och efterforskningarna började ta form. Sedan dess har ytterligare information kring denna fyndplats framkommit.

Foton tillsammans med information i ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet) samt en tidningsartikel i *Uppsala Nya Tidning* från 1925 ger vid handen att denna massgrav kom i dagen vid nedgrävning av nya kloakledningar vid Uppsala hamn på östra sidan om Fyrisån den 23 maj 1925 (fig. 2).⁴ På en yta om ca 20 kvadratmeter, ca 0,7 meter under mark, påträffades enligt tidningsartikeln ”flera tiotal skelett”.

Vad berättar fyndet?

I ATA finns en kortare undersökningsrapport skriven av amanuens K. A. Gustawsson, som efter att fyndet påträffats fick möjlighet att undersöka ytan.⁵ De påträffade skeletten frilades, dock inte hela ytan (fig. 3). Kvar lämnades östra schaktkanten, medan den västra delen undersöktes, varvid massgraven efter undersökning kunde avgränsas i norr, söder och väster. Massgraven ser ut att från början ha varit en rund nedgrävning, kanske 6–7 meter i diameter.

Skeletten låg enligt rapporten ”sammanpressade, några hopstukade” och av foton att döma, har individerna blivit kastats ned i oordning (fig. 4). Antalet undersökta och framtagna skelett uppges inte i rapporten annat än att det rör sig om ett större antal skelett. I efterhand har Gustawsson, i en marginalanteckning, noterat att det rörde sig om minst 25 skelett. Tillsammans med skeletten påträffades några fynd bestående av 16 järnföremål: delar av spikar, en hake, en hyska, en bronsknapp (?), en sölja (starkt rostad), en tygbit, en träbit och åtta snäckor. Gustawsson noterar också att fynden inte kan användas för att datera graven.

Uppgifterna om skelettens status omnämns enbart med att de ”voro väl bibehållna, buro ej några tydliga märken efter strid”. När foton påträffades fick osteolog Anna Kjellström en möjlighet att se dem för att bedöma skelettens status. Hon kunde inte heller upptäcka några spår efter vapensador på dessa.⁶

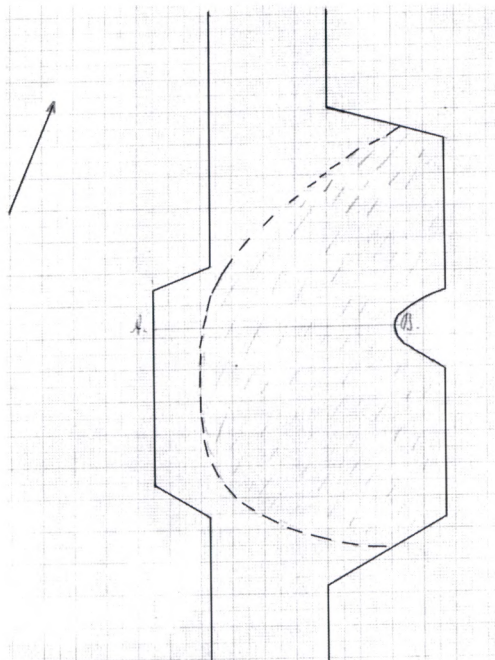

Fig. 3. Detalj ur K. A. Gustawssons schaktplan (med förstärkta linjer) som visar gravens utbredning och läge i förhållande till kloakledningsschaktet.

Fig. 4. Efter borttagande av merparten av skeletten finns ett foto på en individ, där det tydligt framgår att denne har kastats ner i graven.

Foto K. A. Gustawsson 1925.

Finns denna grav kvar?

Amanuensen K. A. Gustawsson hade gjort en bra situationsplan över det schakt som togs upp (fig. 5). Där fanns intilliggande byggnader, Hamnesplanaden, Strandbogatan och Fyrisån markerade. Utifrån kartmaterial från 1920-talet kunde platsen identifieras och med en enkel rektifiering kan undersökningsschaktet läggas in på nuvarande stadsplan (fig. 6). I dag ligger denna plats inom Hamnplans parkeringsyta sydöst om Tullhuset. Platsen ligger idag och även 1925 omkring 15–20 m från kajskonningen till Fyrisån (fig. 7).

Även ett av de påträffade fotografierna visar platsen i förhållande till omgivande byggnader (fig. 8). Då Gustawsson nämner att gravens östra del inte undersöktes finns troligen intakta lämningar efter massgravens kvar på denna del. Kanske rör det sig om en lika stor yta som undersöktes, d.v.s. 20 kvadratmeter. Efter att ha studerat fotona i detalj kan man urskilja 10–12 ryggrader och 15–17 kranier. Det skulle göra att halva den undersökta graven möjligen har innehållit minst de nämnda 25 individerna och om gravens form från början varit en rund nedsänkning eller grävd grop kan närmare 50 personer ha kastats ner i denna.

Oklarheter

Även om det framkom en hel del information om denna massgrav 1925, så finns fortfarande en del oklarheter kring fyndet. Det

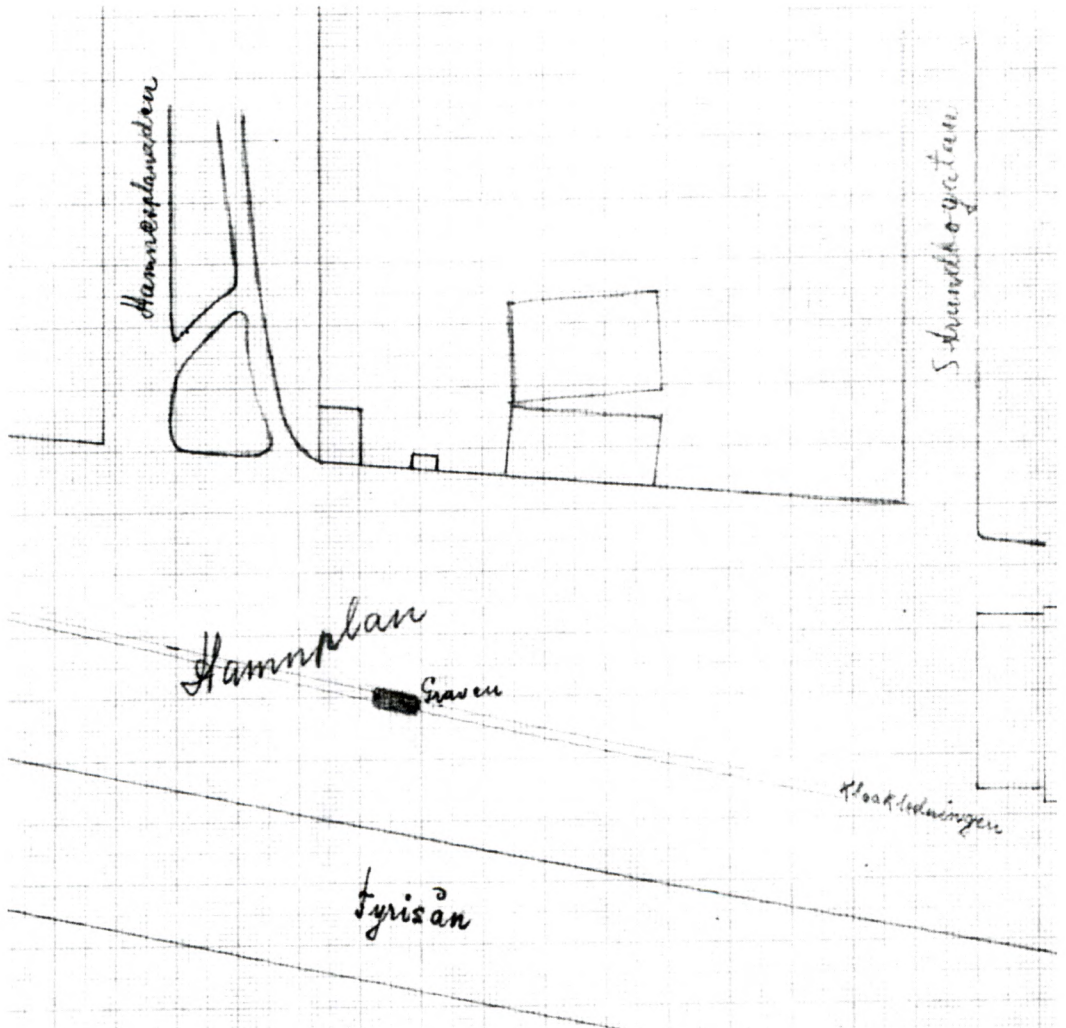

Fig. 5. Detalj ur K. A. Gustawssons situationsplan från 1925. Utifrån markerade byggnader och vägar kunde schaktet placeras in på nuvarande stadsplan, se fig. 6. Plan ur ATA.

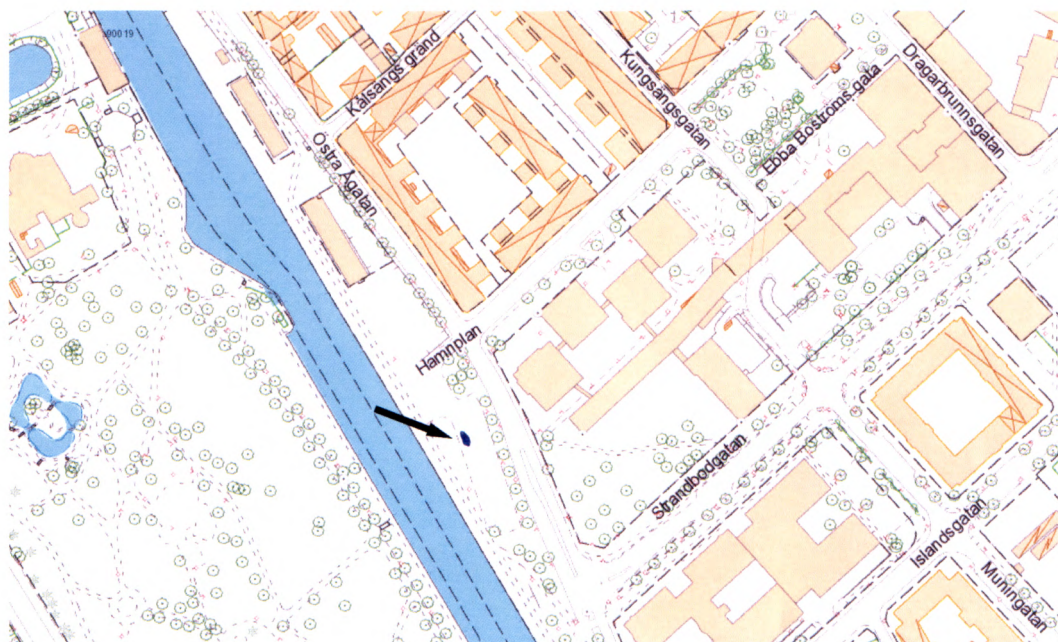

Fig. 6. Nuvarande stadsplan över Uppsala vid Hamnplan. Platsen för massgravens inlagd och markerad med en pil. Kartunderlaget kommer från Primärkartan i Uppsala kommuns Kommunkarta.

första gäller dateringen. Skeletten överlämnades efter undersökningen till professor Vilhelm Hultkrantz vid Anatomiska institutionen i Uppsala. Deras öde efter detta är okänt och skulle de påträffas, kan en ^{14}C -datering ge närmare besked. K. A. Gustawsson nämner att fynden inte kunde datera graven. Fynden översändes i juni 1925 till Museet för nordiska fornsaker vid Uppsala universitet, nuvarande Museum Gustavianum. Ej heller dessa har påträffats i deras samlingar. En säker datering av materialet

skulle kunna koppla graven till Långfredagslaget och den notering som Olaus Petri gör om att en del av de svenska trupperna hamnade i ån. Det finns också en möjlighet att graven får en helt annan datering och då får man söka tillhörigheten till en annan historisk händelse.

Eftersom skeletten inte kunnat studeras i detalj är det svårt att säga om individerna utsatts för krigsskador eller andra sådana. Men då Gustawsson omnämnt att de inte bär märken efter strid och inga sådana har

Fig. 7. Platsen för fyndet av massgravnen mitt på parkeringsytan vid Hamnplanen i Uppsala. Foto Bent Syse, Upplandsmuseet.

kunnat urskiljas vid besiktningar av fotografierna förstärks Olaus Petris notering om att de ”komo i ån” och därför drunknat. Däremot vet vi inget om ålder eller kön för dessa individer.

Sedan återstår risken att den ej undersökta ytan kan ha schaktats efter 1925, utan

att resterande delar undersöktes. Men de avgörande frågorna skulle kunna besvaras av en mindre arkeologisk undersökning på platsen. Först då kan vi med säkerhet veta vilka öden som drabbade dessa individer och när det skedde.

Fig. 8. Foto över undersökningsområdet 1925. I bildens mitt syns ett antal personer som beskådar massgraven. I bakgrunden syns området där stadens gas- och elverk låg. Hamnplanen hade vid detta tillfälle två nivåer, där den intill än liggande järnvägen låg lägre ner. Foto K. A. Gustawsson 1925.

Ännu ett skelettfynd

Åter till Olaus Petris anteckning om att ”sombliche bliffuo brende vti en tegel ladhu”⁷ En av de stora produktionsplatserna för tegel under medeltiden var förlagd till sjukhusområdets västra delar, strax intill nuvarande stadsträdgården. Undersökning-

ar av tegelugnar har visat att produktionen av tegel i detta område påbörjades under 1200-talet i samband med uppförandet av franciskankonventet i Uppsala. Därefter fortsatte denna produktion för domkyrkobyggnationen för att sedan och försörja slottsbygget under 1500-talet.⁸ Området

noterades som Tegelhagen på en karta från 1663, under 1700-talet och så sent som 1858 gick det under benämningen Slottstegelhagen.⁹

Inför uppförandet av ett nytt pareringshus intill Sjukhusvägen genomfördes en arkeologisk undersökning 2014. På några platser inom ytan påträffades en del skelettrester efter människor. De först uppmärksammade benen var kraniefragment och andra extremiteter från en yngre vuxen man, ca 25 år eller äldre. På kraniet fanns tydliga spår av dödande hugg av blankt vapen. På en annan plats återfanns en hand med huggspår.¹⁰ Inga av benen uppvisar spår efter brand. Även om det inte finns något som tyder på att individerna blivit innebrända i en tegellada, så talar mycket för att dessa skelettrester, med sina krigsskador, hör samman med drabbningen vid Långfredagslaget. Benen är ¹⁴C-daterade till 1500-talet.

Dessa två senaste skelettfynd, massgraven och benen på sjukhusområdet, ger tillsammans med upptäckten av massgraven i Slottsbacken en trovärdighet åt Olaus Petris beskrivning av händelserna kring Långfredagslaget 1520.

Noter

- 1 För en utförlig genomgång av det historiska händelseförloppet och av resultaten från denna undersökning hänvisas till Syse 2003.
- 2 Se Jöran Sahlgrens utgåva av Olaus Petris *En svensk cröneka* 1917.
- 3 Olaus Petri 1917, s. 287.
- 4 Uppsala Nya Tidnings arkiv.
- 5 ATA, dnr 1622-1925.
- 6 Anna Kjellström muntlig uppgift.
- 7 Olaus Petri 1917, s. 287.
- 8 Anund 1996; Anund 2008; Fagerlund 2016.
- 9 Wahlberg 1994, s. 138.
- 10 Fagerlund 2016, s. 52, s. 74.

Källor och litteratur

Otryckta källor

- ATA, antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
 Uppsala universitet, Museum Gustavianums magasin.
 Uppsala Nya Tidnings arkiv, <http://www.unt.se/untarkiv1/>.

Muntliga uppgifter:

- Anna Kjellström, Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.

Tryckta källor och litteratur

- Anund, Johan: *Området vid Franciskanerklostrets*

- tegelbruk* (Riksantikvarieämbetet. UV Uppsala rapport, dnr 421-4587-1995). Stockholm 1996.
- Anund, Johan: *Arkeologiska förundersökningar och undersökningar. Urbanisering och kulturlager – sju undersökningar i Aros och Uppsala. Uppland, Uppsala stad, Domkyrkoplan, Bangårdsgatan, Akademiska sjukhuset, kvarteret Domen och kvarteret S:t Erik* (UV Uppsala, Rapport 2008:9, dnr 3318-93 m.fl.). Uppsala 2008.
- Fagerlund, Dan: *För bröder, präster och kungar. En medeltida tegelindustri i Uppsala* (Upplandsmuseets rapportserie 2016:03). Uppsala 2016.
- Olaus Petri: *En svensk cröneka* red. Jöran Sahlgren. Uppsala 1917.
- Syse, Bent: *Långfredagslaget. En arkeologisk historia* (Upplandsmuseets skriftserie 3). Uppsala 2003.
- Wahlberg, Mats: *Uppsalas gatunamn* (Uppsala stads historia IX:1). Uppsala 1994.

Bent Syse är landsantikvarie/museichef vid Upplands-
museet. Har tidigare varit verksam som
arkeolog med inriktning på medeltid.